

5. Павленко В.И. Представления о соотношении социальной и личностной идентичности в современной западной психологии / В.И. Павленко // Вопросы психологии. – 2000. – № 1. – С. 135–142.

Калька Н.М. Модели профессиональной и семейной идентичности студенческой молодежи.

В статье раскрыта психологическая специфика становления и функционирования моделей идентичности у современных студентов Центра и Запада Украины. Установлены главные смыслово-семантические конструкты исследованного феномена, среди которых диффузия, наследование, мораторий и приобретение идентичности.

Ключевые слова: *идентичность, студенты, сравнительный анализ, кризис идентичности, диффузия, мораторий.*

Kal'ka N.M. The Models of Professional and Family Identity of the Student Youth.

The article deals with the psychological specificity of model's formation and operation of modern students' identity in the West and the Center of Ukraine. The basic constructs of semantic-contextual study of the phenomenon, namely through the light of diffusion, imitation, moratorium and identity achievement are given.

Key words: *identity, students, comparative analysis, the crisis of identity diffusion, moratorium.*

УДК 159.924.7

Н.А. Карпенко

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕТЕРМІНАНТІВ
РОЗУМІННЯ БАТЬКАМИ ПРОЯВІВ ТВОРЧОЇ
ОБДАРОВАНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

В статті подано й інтерпретовано результати емпіричного дослідження розуміння батьками проявів творчої обдарованості дітей молодшого шкільного віку. Виявлено окремі детермінанти досліджуваного процесу.

Ключові слова: обдарована дитина, творча обдарованість, прояви творчої обдарованості, стилі батьківського ставлення, розуміння.

Кожній дитині потрібне батьківське розуміння. Воно матиме місце і буде оптимальним в тому випадку, коли батьки знають і приймають індивідуально-психологічні особливості своїх дітей. Обдарованість, власне, є однією з таких властивостей і, як всі інші, має свою феноменологію. Виявляється обдарованість по-різному, залежно від ряду чинників: від її виду (загальна чи спеціальна, потенційна чи актуальна, очевидна чи прихована та інші), від віку дитини, її статі, умов розвитку, соціального оточення, насамперед найближчого тощо. Поряд з глибокими, об'єктивними причинами труднощів виявлення батьками обдарованості у дітей, пов'язаними з віковим дозріванням, зі змінами спрямованості прагнень, рисами особистості дитини, мають місце суб'єктивні, зокрема, низький рівень батьківської психолого-педагогічної компетентності, нерозуміння батьками змісту і проявів дитячої обдарованості. Тому проблеми, з якими зустрічаються обдаровані діти і їхні батьки, зумовлюють постановку перед психологами широкого спектру задач, одна із яких – дослідження розуміння батьками проявів дитячої обдарованості та можливостей оптимізації цього процесу. Обдаровані діти мають право розраховувати на те, що їхні здібності знайдуть розуміння і підтримку батьків у пошуку найкращого використання цих здібностей і для них самих, і для суспільства.

Цілеспрямоване вивчення розуміння батьками проявів творчої обдарованості дітей різного віку, зокрема, молодшого шкільного, практично відсутнє, однак надзвичайно цінним підґрунтям є дослідження розуміння як сприйняття і пізнання людини людиною (О.О. Бодальов, Дж. Брунер, С.В. Кондратьєва, В.М. Роздобудько, Р. Тажиурі, Ф. Хайдер та ін.); як компонента, форми, процесу мислення, як розв'язування мисленнєвої задачі (Г.С. Костюк, Г.Г. Кларк, С.Л. Рубінштейн, Ю.К. Корнілов,

В.О. Моляко та ін.); дослідження міжособистісного розуміння в сім'ї (Т.В. Архіреєва, Ю.В. Баскіна, В.В. Бойко, В.В. Столін та ін.); аналіз взаємин батьків з обдарованими дітьми (А.І. Баркан, Л.О. Кондратенко, О.І. Кульчицька, Н.С. Лейтес, Г. Мелхорн, Х.-Г. Мелхорн, А. Міллер, К. Текекс та ін.).

Разом з тим, потребує розширеного та поглибленого вивчення проблема розуміння батьками творчого потенціалу своїх дітей. Тому **метою статті** є виявлення детермінантів розуміння батьками проявів творчої обдарованості дітей молодшого шкільного року шляхом емпіричного дослідження.

Дослідження детермінантів розуміння батьками творчої обдарованості молодших школярів було складовою емпіричного вивчення проблеми генезису розуміння батьками проявів дитячої обдарованості. Загалом дослідження проходило у декілька етапів. Завданням першого етапу було діагностування рівня творчих можливостей дітей шкільного віку, експертного оцінювання батьками цих можливостей та порівняння отриманих результатів. Другий етап пов'язаний із вивченням стилю батьківського ставлення, рівня соціальної перцепції досліджуваних батьків та особливостей генезису розуміння ними проявів обдарованості у дітей. На третьому етапі апробовувався підготовлений нами тренінг оптимізації процесу розуміння батьками своїх обдарованих дітей.

На першому етапі експериментального дослідження було використано адаптований Є.Є. Тунік [16] варіант набору креативних тестів Ф. Вільямса САР (Creativity Assessment Packet), спрямований на вивчення різних креативних характеристик дітей і підлітків. Із трьох запропонованих автором частин була задіяна перша – тест дивергентного мислення – та третя – оціночна шкала Вільямса для батьків (і вчителів), спрямована на з'ясування експертної думки про креативні прояви конкретної дитини. Ми не використовували другу частину тесту – опитувальник особистісних творчих характеристик, оскільки з'ясування самооцінки тих якостей особистості, які пов'язані з креативніс-

тю, не входило в наше завдання, і, крім цього, цей опитувальник автор радить використовувати, починаючи лише з 10–11-річного віку. Однак особистісні творчі характеристики дітей також враховано і оцінено (в контексті шкали Вільямса й індивідуальних бесід з батьками).

Тест дивергентного мислення (завершення дванадцяти запропонованих малюнків) спрямований на діагностику комбінації вербальних лівопівкульових показників і правопівкульових візуально-перцептивних показників. Дані оцінювалися за допомогою чотирьох факторів дивергентного мислення: швидкість (продуктивність), гнучкість, оригінальність і розробленість, отриманих в результаті факторного аналізу, при дослідженні інтелекту Гілфордом (структура інтелекту, відома як SOI). Ці фактори є когнітивними за своєю природою, класифікуються за SOI як дивергентні трансформації фігур (образів) та тісно корелюють з творчими проявами особистості. Також оцінювалася назва малюнка, яка відображає вербальні здібності і яку можна класифікувати за SOI як дивергентні семантичні трансформації. Таким чином, повний тест відображає когнітивно-афективні процеси синхронної діяльності правої і лівої півкуль мозку.

На предмет дивергентного мислення тестувалось 87 учнів перших – четвертих класів загальноосвітньої середньої школи № 92 Шевченківського району м. Львова (загальна вибірка становила 254 учні віком від шести до сімнадцяти років). Тестування проводилось у груповій формі (окремо в кожному класі) і було обмеженим у часі: для учнів молодших класів воно тривало 25 хвилин.

Батьки досліджуваних учнів (мама або батько, в разі їхньої відсутності – дідусь, бабуся або опікун) виступили експертами щодо креативних проявів їхніх дітей, користуючись шкалою Вільямса –опитувальником, за допомогою якого можна оцінити вісім факторів креативності (чотири фактори дивергентного мислення і чотири особистісні творчі характеристики):

продуктивність, гнучкість, оригінальність, розробленість, допитливість, уява, складність і схильність до ризику (по шість характеристик у кожному). Опитувальник також містить чотири питання відкритого типу для самостійної характеристики дитини батьками.

На другому етапі об'єктом дослідження були батьки. Розуміння батьками проявів обдарованості дитини є складовою розуміння її загалом, розуміння її особистості, що, безперечно, проявляється у батьківському ставленні. Згадаймо, що батьківське ставлення тлумачиться як система різноманітних почуттів стосовно дитини, поведінкових стереотипів, які практикуються у спілкуванні з нею, особливостей сприйняття і розуміння характеру і особистості дитини, її вчинків. З метою дослідження особливостей батьківського ставлення нами була використана методика діагностики батьківського ставлення А.Я. Варга, В.В. Століна [15, с. 451–457].

Опитувальник – основа методики – складається із п'яти шкал, які виражають ті чи інші аспекти батьківського ставлення: 1) «прийняття-неприйняття дитини» (виражає загальне емоційно позитивне (прийняття) чи емоційно негативне (неприйняття) ставлення до дитини; 2) «кооперація» (виражає прагнення дорослих до співробітництва, прояв з їхньої сторони щирої зацікавленості і участі в її справах); 3) «симбіоз» (своєрідна контактність дитини і дорослого); 4) «контроль» (характеризує рівень контролю батьками поведінки дитини, демократичність чи авторитарність у стосунках з нею); 5) «ставлення до невдач дитини» (виражає ставлення дорослих до здібностей дитини, її переваг і недоліків, до успіхів і невдач).

Розуміння дитини є складовою загального розуміння людини людиною [4; 6; 7], тому з'ясування рівня соціальної перцепції досліджуваних батьків становило для нас науковий інтерес. З цією метою було використано методику Т. Сабіна і К. Хардіка, модифіковану нами для даного дослідження. Так звані «паличкові фігури», які авторами використовувалися з метою

з'ясування впливу поз дітей на рольове сприйняття, ми пропонували досліджуваним на предмет вивчення особливостей і рівня розуміння ними іншої людини як соціального об'єкта. Відповіді батьків на запитання «Що Ви бачите на цих малюнках? Підпишіть (прокоментуйте) кожен з них» дозволили констатувати наявність того чи іншого виділеного нами рівня соціальної перцепції.

Низький рівень – досліджуваний відображає зовнішній вигляд людини, її позу (статика). Наприклад: «Людина стоїть, розвівши руки», «Стоїть з похиленою головою і опущеними руками» тощо. Середній рівень – відображення форми активності, виду діяльності (динаміка). Наприклад: «Людина танцює», «Оратор виступає перед публікою» тощо. Високий рівень – бачення за «паличковою фігурою» внутрішнього стану і особистісних якостей людини. Наприклад: «Це зверхня людина», «Кокетство, завуальоване нібито скромністю» тощо.

Індивідуальні бесіди, які проводилися з батьками обдарованих дітей, були спрямовані на з'ясування розуміння ними обдарованості як феномену, її проявів на прикладі їхньої дитини та специфіки реагування на них, особливостей батьківської позиції у взаєминах з обдарованою дитиною, здатності бачити вплив обдарованості на розвиток особистості дитини та перспективу її подальшого розвитку. Це дозволило авторові виділити рівні, ознаки, етапи розуміння батьками проявів обдарованості дитини, а також види нерозуміння [5].

Після обробки первинних емпіричних даних названих вище методик були встановлені основні кількісні показники, здійснено статистичний аналіз з визначенням показників тісноти кореляційного зв'язку (за Пірсоном) та статистичних критеріїв, а також якісний аналіз. Здійснено перевірку на статистичну значущість.

З 87 учнів перших–четвертих класів за сумарним балом високі показники креативності – рівень творчої обдарованості (творча обдарованість – сукупність високих показників креатив-

ності) – виявили 15 учнів, високу норму – 6 учнів. Групу дітей, умовно названу «висока норма», ми виділили з огляду на те, що окремі показники їхнього творчого мислення набагато вищі за норму, однак загальний сумарний показник наближається до високої норми). Зазначимо, що при оцінюванні отриманих даних використовувались не узагальнені схеми, а матриці творчих характеристик тієї вікової групи, до якої належать школярі.

З-поміж усіх отриманих і оброблених даних за шкалою Вільямса ми виокремили показники батьків тих дітей, які були нами за результатами тесту дивергентного мислення визнані творчо обдарованими, а також тих, які показали високу норму. Батьки трьох із п'ятнадцяти обдарованих молодших школярів проявили адекватну експертну оцінку творчого потенціалу своїх дітей і, відповідно, дванадцяттеро батьків – неадекватну. Троє дітей із умовної категорії «висока норма» отримали адекватну експертну батьківську оцінку, інших троє – неадекватну.

Для кожної творчо обдарованої дитини і дитини з високою сумарною нормою було вибудовано (на основі стандартних схем, складених відповідно до нормативних даних) структурні профілі креативних характеристик, на яких відображені результати тестування на предмет дивергентного мислення і показники батьків за шкалою Вільямса. Вони наочно проілюстрували розуміння батьками творчих можливостей дітей. Збіг чи максимальне наближення оцінки батьків до результатів діагностики творчого мислення їхніх дітей (адекватне оцінювання) було названо нами високим рівнем розуміння батьками проявів обдарованості їхньої дитини, відповідно, такі батьки були названі «розуміючими».

Значні відхилення експертної батьківської оцінки в сторону очевидного недооцінювання чи очевидного переоцінювання (неадекватне оцінювання) дали підстави діагностувати низький рівень розуміння або нерозуміння батьками проявів дитячої обдарованості, і батьки цієї категорії були визнані «нерозуміючими» (звісно, стосовно досліджуваного питання).

Дослідженням встановлено наявність статистично значущого прямого кореляційного зв'язку (використовувався коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона) між показниками швидкості за тестом дивергентного мислення та розумінням батьками креативності дітей за шкалою Вільямса ($r = 0,49$ при $p < 0,05$). Швидкість визначалась шляхом підрахування кількості малюнків, зроблених дитиною, незалежно від їхнього змісту (творчі особистості працюють продуктивніше, з цим пов'язана більш розвинена швидкість мислення). Продуктивність разом із трьома іншими когнітивними факторами дивергентного мислення (гнучкість, оригінальність, розробленість) та здібністю до словникового синтезу тісно корелюють з творчими проявами особистості.

Отже, чим вища швидкість творчої активності дітей, тим вища продуктивність, відповідно, тим краще розуміння з боку батьків. Причина, мабуть, полягає в тому, що результат творчості і його кількісне вираження, на відміну від самого процесу творчості, є матеріально представленим, явним, а тому краще помітним, фіксованим і поціновуваним батьками. Припускаємо, що домінуючим показником творчості для батьків молодших школярів є продукт діяльності їхніх дітей.

Параметр «швидкість» також позитивно корелює з таким аспектом батьківського ставлення, як «контроль» (методика діагностики батьківського ставлення А.Я. Варга, В.В. Століна): $r = 0,34$ при $p < 0,05$. Тобто, чим вищий контроль за дитиною зі сторони батьків, чим вищі вимоги до дисципліни, до слухняності, тим частіше дитина доводить розпочату справу до кінця, тим більше завдань виконує і, таким чином, є більш продуктивною. Зрозуміло, що батьки, які притримуються авторитарної гіперсоціалізації як стилю ставлення до дітей, далеко не завжди можуть бути ефективними вихователями своїх дітей, але розумний контроль, безперечно, потрібен.

З'ясувалось, що має місце незначний, але статистично значущий зворотній кореляційний зв'язок між показниками гнучкості за тестом дивергентного мислення (число змін категорій

малюнка) та рівнем розуміння батьками за шкалою Вільямса ($r = -0,12$ при $p < 0,05$). Це означає, що чим вищою є гнучкість мислення дітей, тим менше таких дітей розуміють батьки. Зазначимо, що творчі особистості, як правило, віддають перевагу змінам, а не інертним дотримуванням одного шляху або однієї категорії. Відповідно, їхнє мислення не фіксоване, а рухливе. А тому не кожен сторонній спостерігач, в тому числі батьки, «встигає» за цією рухливістю і її результатами.

Встановлено зв'язок рівня гнучкості у творчому мисленні дітей і «кооперацією» як образом батьківського ставлення (методика А.Я. Варга, В.В. Століна): $r = 0,24$ при $p < 0,05$. Чим більш щирий інтерес батьків до справ і планів дитини, висока оцінка її інтелектуальних і творчих здібностей, заохочення ініціативи і самостійності, партнерство, рівність у стосунках, тим більше проявляється гнучкість мислення дитини.

«Кооперація» також позитивно корелює зі здатністю батьків адекватно оцінювати прояви креативності своїх дітей (шкала Вільямса): $r = 0,30$ при $p < 0,05$. Тобто, чим більше батьки проявляють інтерес до дитини, забезпечують співробітництво, діалог, тим краще її розуміють. Цей результат дає можливість підтвердити існуюче положення про те, що «кооперація» – соціально бажаний вид батьківського ставлення [15, с. 452], і назвати його розуміючим.

Виявлено наявність певної залежності між «симбіозом» як видом батьківського ставлення і такими показниками творчого мислення дитини: загальним рівнем творчого мислення ($r = 0,45$ при $p < 0,05$); продуктивністю ($r = 0,36$ при $p < 0,05$); гнучкістю ($r = 0,16$ при $p < 0,05$); оригінальністю ($r = 0,32$ при $p < 0,05$); здібністю до словникового синтезу ($r = 0,23$ при $p < 0,05$).

Таким чином, чим більше дорослий прагне до єднання з дитиною, до відсутності психологічної дистанції, до задоволення потреб дитини і відмежування її від неприємностей і труднощів, тим краще проявляються вищезазначені креативні фактори. Слід зауважити, що йдеться про дітей молодшого шкіль-

ного віку, які, на відміну від інших вікових категорій школярів, у більшій мірі мають потребу в контактності з батьками.

Чим вищі показники вираженого позитивного ставлення батьків до дитини (шкала «прийняття-неприйняття»), тим краще розвинені загальні творчі здібності дитини ($r = 0,25$ при $p < 0,05$). Також позитивна динаміка зв'язків присутня з такими показниками тесту дивергентного мислення: продуктивність ($r = 0,34$ при $p < 0,05$); гнучкість ($r = 0,34$ при $p < 0,05$); оригінальність ($r = 0,29$ при $p < 0,05$).

Отже, атмосфера прийняття, симпатії, любові сприяє розвитку творчих можливостей дитини. Це положення збігається з висновками ряду дослідників [1; 3; 8; 9; 10; 11; 13; 14]. Загалом в молодшому шкільному віці мають місце високі показники креативності і прослідковується їхня позитивна динаміка (зауважуємо, погоджуючись з Є.І. Банзелюк [2, с. 59], що такі показники можуть мати не тільки психологічну, але і фізіологічну природу).

Щодо зв'язку показників шкали «прийняття-неприйняття» і шкали Вільямса – результат є дещо несподіваним: виявлено зворотну кореляцію – $r = - 0,28$. Безсумнівними є положення про значущість прийняття дитини в особистісно зорієнтованому навчанні та вихованні і, на перший погляд, отриманий результат іде врозріз із цими положеннями. Тим не менше, дозволимо собі припустити, що, ймовірно, чим більше ми приймаємо дитину такою, як вона є, чим більше любимо, тим менш критично, об'єктивно до неї ставимося, а відтак менш адекватно оцінюємо.

Кореляційний аналіз даних дозволив також визначити наявність зв'язків між віком батьків, дітей і розумінням першими других. З'ясувалось, що чим старші батьки, тим вище розуміння ними проявів дитячої обдарованості ($r = 0,38$ при $p < 0,05$), і чим старша дитина, тим більше розуміння її батьками ($r = 0,35$ при $p < 0,05$).

Крім того, виявилось, що чим більший вік батьків, тим більше вони вірять в дитину, а її невдачі вважають випадковими

(низькі бали за шкалою «ставлення до невдач дитини» методики А.Я. Варга, В.В. Століна): $r = -0,30$ при $p < 0,05$.

Показники вищевказаної шкали також корелюють з оцінкою батьками творчих можливостей дітей (шкала Вільямса): $r = -0,27$ при $p < 0,05$. Тобто, якщо батьки не ігнорують інтересів, захоплень, думок і почуттів дитини, не вважають її невдахою, а навпаки, вірять в її успіх, то більш адекватно її оцінюють, краще розуміють.

І ще один значущий кореляційний зв'язок знову ж таки шкали «ставлення до невдач дитини» і рівня оригінальності як одного із факторів творчого мислення: $r = 0,36$ при $p < 0,05$. Це означає, що чим більше діти проявляють оригінальність, тим більше батьки вважають ці прояви невдалими та неуспішними, а дітей несерйозними, бездумними істотами. Оригінальність – це відхилення від стандартів, умовної норми. А відхилення від норми для багатьох батьків, як бачимо, означає неуспіх, невдачу.

Встановлено незначний, але статистично значущий кореляційний зв'язок між показником «назва» тесту дивергентного мислення і рівнем експертної оцінки батьків творчих характеристик дітей за шкалою Вільямса ($r = 0,15$ при $p < 0,05$). Тобто, чим багатший словниковий запас дитини, чим краще дитина користується вербальними засобами комунікації, і, відповідно, має вербальні здібності, тим краще її розуміють батьки. А от чим менше розвинені мовленнєві прояви дітей, тим більше потребує розвитку рівень соціальної перцепції батьків (методика Сабіна-Хардіка): $r = -0,22$ при $p < 0,05$.

Позитивної динаміки розвитку, оптимізації розуміння батьками проявів дитячої обдарованості і особистості своєї обдарованої дитини було досягнуто в умовах спеціально організованої навчально-тренінгової роботи.

Таким чином, у контексті стратегіальної теорії творчої діяльності (В.О. Моляко) розуміння визначаємо як творчий процес, що здійснюється в силу активної взаємодії батьків з новою задачею (прояв обдарованості дитини – задача для батьків), в

результаті чого вони збагачують свої знання, формують тактичні прийоми і стратегії. Розуміння як процес зумовлено двома основними чинниками: 1) об'єктивним змістом того, що (кого) треба зрозуміти; 2) суб'єктивним потенціалом того, хто має зрозуміти (його психологічною характеристикою, мисленневими можливостями, мотивами, потребами, психічним станом тощо). Емпіричне дослідження розуміння батьками проявів дитячої обдарованості дозволило виявити певні зв'язки між показниками творчого мислення досліджуваних учнів, експертним оцінюванням батьками творчих можливостей дітей, стилем батьківського ставлення та рівнем їхньої соціальної перцепції, які можна розглядати як окремі детермінанти цього процесу. Можна говорити про особистісну якість батьків – здатність розуміти, про специфіку процесу розуміння батьками проявів обдарованості їхніх дітей та про результат цього процесу – нові міркування, висновки, погляди, які стають складовою батьківської позиції щодо обдарованих дітей і вносять зміни в поведінку батьків загалом.

Перспективи подальшого вивчення проблеми вбачаються у проведенні аналогічних досліджень в інших регіонах, у сільській місцевості, виявленні відмінностей у розумінні матерів і батьків, з'ясуванні факторів та механізмів розуміння, розробці чіткої класифікації проявів обдарованості та способів реагування, впливу на них. Актуальним залишається завдання пошуку нових шляхів оптимізації розуміння батьками проявів дитячої обдарованості та особистості обдарованої дитини.

1. Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика / за ред. Н.В. Чепелевої. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2007. – Том 2, вип. 5. – 212 с.

2. Банзелюк Е.И. Возрастная динамика показателей креативности у детей 6–9 лет / Е.И. Банзелюк // Вопросы психологии. – 2008. – № 3. – С. 55–61.

3. Баркан А.И. Практическая психология для родителей, или Как научиться понимать своего ребенка / А.И. Баркан. – М.: АСТ-ПРЕСС, 2000. – 432 с. – (Серия: «Практическая психология»).

4. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком / А.А. Бодалев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 200 с.
5. Карпенко Н.А. Генезис розуміння батьками проявів обдарованості у дітей / Н.А. Карпенко // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць / за ред. В.О. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – Т. 12, вип. 6. – С. 103–110.
6. Корнилов Ю.К. Психологические проблемы понимания / Ю.К. Корнилов. – Ярославль: Ярославский государственный университет, 1979. – 80 с.
7. Костюк Г.С. О психологии понимания // Избранные психологические труды / Г.С. Костюк. – М.: Педагогика, 1988. – С. 195–230.
8. Кульчицкая Е.И. Сирень одаренности в саду творчества / Е.И. Кульчицкая, В.А. Моляко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 316 с.
9. Лейтес Н.С. Раннее проявление одаренности / Н.С. Лейтес // Вопросы психологии, 1988. – № 4. – С. 98–107.
10. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности / А.М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29–33.
11. Миллер А. Драма одаренного ребенка и поиск собственно-го Я: [пер. с нем.] / А. Миллер. – М.: Академический Проект, 2006. – 144 с.
12. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены) / В.А. Моляко. – К.: «Освіта України», 2007. – 388 с.
13. Моляко В.А. Творческая одаренность детей: методические рекомендации / В.А. Моляко, Е. И. Кульчицкая, Н. И. Литвинова. – К.: Знание, 1991. – 28 с.
14. Основные современные концепции творчества и одаренности / под ред. Д.Б. Богоявленской. – М.: Молодая гвардия, 1997. – 416 с.
15. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие / редактор-составитель Д.Я. Райгородский. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.
16. Туник Е.Е. Модифицированные креативные тесты Вильямса / Е.Е. Туник. – СПб.: Речь, 2003. – 96 с.

»

Карпенко Н.А. Психологический анализ детерминант понимания родителями проявлений творческой одаренности младших школьников.

В статье представлены и интерпретированы результаты эмпирического исследования понимания родителями проявлений творче-

ской одаренности детей младшего школьного возраста. Выявлены отдельные детерминанты исследуемого процесса.

Ключевые слова: одаренный ребенок, творческая одаренность, проявления творческой одаренности, стили родительского отношения, понимание.

»

Karpenko N.A. Psychological Analysis of the Determinants of Parent Realization of the Junior Pupils' Creative Gift.

The results of empirical research of parents' understanding of children's creative displays of younger school age are presented and interpreted. Some determinants of researched process are revealed in the article.

Key words: gifted child, creative endowments, displays of creative endowments, styles of the parental relation, understanding.

» » »

УДК:316.62

В.В. Мяленко

ОСВІТНЬО-АДАПТАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОСІЙСЬКОМОВНИХ ЖИТЕЛІВ УКРАЇНИ

У статті аналізуються результати всеукраїнського дослідження соціально-психологічних чинників інтеграції російськомовної спільноти в сучасне українське суспільство. Вплив освіти на процес інтеграції обумовлює вибір певних освітньо-адаптаційних стратегій.

Ключові слова: освіта, цінності освіти, мова, адаптація.

»

Освітній процес у сучасному суспільстві розгортається на тлі значних політичних, економічних, духовних трансформацій. У зв'язку з цим посилилися негативні явища, серед яких – майже повна відсутність сімейного виховання; моральна, правова, економічна незахищеність пересічного громадянина; нівелювання культурних, духовних цінностей, зокрема освіти.